

**АКТОР І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ХРИЗАНТ КУДРИНСЬКИЙ:
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА**

17 квітня 2000 р. Буковина відзначила 90-річчя від дня народження відомого майстра сцени Хризанта Івановича Кудринського. Покоління буковинців, яке зростало в часи панування радянської влади, навіть не чуло ім'я людини, таврованої більшовицьким режимом, яка відіграла вагомую роль в становленні театрального мистецтва на Буковині в ХХ ст.

Народився Хризант Кудринський в с. Нових Мамаївцях поблизу Чернівців. Важка доля змусила батька шукати роботи за океаном і до 1922 року він перебував на заробітках в Канаді. За цей час Хризант закінчив п'ять класів сільської школи і восени 1922 року вступив до першого класу чернівецької української гімназії № 4. Неодноразово під час літніх канікул він організовував в рідному селі курси української мови, керував хором, вів драматичний гурток. Зокрема, в 1929–1930 рр. в селі були поставлені п'єси «Москаль-Чарівник» І. Котляревського, «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Невольник», «Дай серцю волю — заведе в неволю» М. Кропивницького [1, С. 45]. Мамаївські актори об'їздили всі навколишні села, де з успіхом проходили їх вистави. І що головне, їх виступи спонукали до утворення драмгуртків і хорів в багатьох селах Буковини.

Культурницька робота Х. Кудринського не подобалася радянській владі. Він почав зазнавати тисків, затримано було видачу йому диплому бакалавра. Незважаючи на несприятливі обставини, в 1932 року він вступив на юридичний факультет Чернівецького університету. Одночасно включився в діяльність академічного товариства «Чорноморе», виступав в хорі «Буковинського Кобзаря», брав участь в роботі українського театру, де виконував роль Петра в «Наталці Полтавці» І. Котляревського, Андрія в «Запорожці за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, Хоми Брута в виставі за повістю М. Гоголя «Вій» [1, С. 48].

Після входження Буковини до складу радянської України провідні буковинські актори Хризант Кудринський, Сидір Терлецький, Іван Дудич та молодий починаючий Тарас Рідвиш влилися до колективу створеного радянською владою Чернівецького драматичного театру. Основний склад акторів театру прибув із Харкова. Створена при театрі акторська бригада ви-

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

стувала на заводах і фабриках міста [2, С. 78].

У травні 1941 р. актори театру виїхали на гастролі до Станіслава (нині Івано-Франківськ), де їх застав початок війни. «22 червня 1941 р. в залі Станіславського театру ми розпочали виставу «Сиди пвітуть». — згадував Тарас Рідунш. — Нас зливалось те, що зал був напівпорожній. Такого ніколи раніше не траплялося. Після закінчення першої дії вистави, нам повідомили, що почалася війна» [3]. З великими перешкодами, пов'язаними з військовим часом, актори ледве змогли дістатися до рідного театру в Чернівцях. В дорозі було втрачено практично весь театральний репертуар та костюми. Проте, незважаючи на перешкоди, 28 червня 1941 р. в театрі було проведено свято з нагоди відзначення першої річниці від дня визволення Буковини з-під румунської окупації [4].

Через декілька днів колектив театру евакуювався. Дозвіл на евакуацію був наданий лише приїжджим акторам, місцевих про це навіть не повідомили. Боячись переслідувань з боку румунської влади за роботу в українському радянському театрі, частина місцевих акторів перебралася до Станіслава, а Х. Кудринський, С. Терлецький, М. Павловський та І. Дудич з «Буковинським квідренем» до Коломиї, де розпочали театральну діяльність в умовах німецької окупації краю [2, С. 71].

Наприкінці 1943 р. Коломийський театр переїхав до Станіслава. Там поставили декілька оперет, в яких був задіяний Х. Кудринський («Циганський барон» Й. Штрауса — роль Берінка, «Катерина» М. Аркаса — роль Андрія, «Корневільські дзвони» Р. Планкетта — роль Треніше, «Продавець птахів» К. Целлера — роль Алама, «Чорноморці» М. Лисенка — роль Івана). Ці ролі принесли успіх Хризанту Івановичу, засвідчили неабиякий талант актора і співака. Його голос нерідко порівнювали з голосом великого Івана Козловського [5]. Виступаючи на сцені театру в окупованому Станіславі, буковинські майстри сцени намагалися донести українське слово до своїх земляків, досить часто наражаючись на незадоволення з боку німецької окупаційної влади.

З наближенням фронту до Прикарпаття більшість провідних артистів Станіславського театру, в тому числі і Хризант Кудринський, покинули українські землі і переїхали до м. Лінц в Австрії, де продовжували працювати на сцені оперного театру. Австрійська публіка з великою шаною і глибокою повагою ставилася до українських співаків, серед яких чільне місце посідав Хризант Кудринський.

Проте, в цей час здоров'я Хризанта Івановича різко погір-

шилося. Він переніс важку операцію і майже до червня 1945 р. знаходився в австрійській лікарні. Однак все частіше думав про Україну, про рідну Буковину і на початку вересня того ж року прибув до Чернівців.

Що ж чекало Хризанта Івановича на рідній землі? Те ж, що й інших українців, які перебували на окупованій території. Він відразу потрапив під невсипуще око органів державної безпеки, вважався людиною з темним минулим і підлягав ізоляції.

Відновлений Чернівецький драматичний театр, який в перші повоєнні роки очолив народний артист СРСР Василь Василько з прихильністю зустрів Хризанта Івановича. Йому запропонували виконання ролей в виставах «Літак запізнюється на добу», «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Чорноморці» М. Лисенка [6, С. 38]. Проте, вже 4 березня 1946 р. до театру завітали представники управління держбезпеки по Чернівецькій області, які заарештували Хризанта Кудринського без пред'явлення ордера. На той час, практично, Кудринський був останнім місцевим актором, який ще залишився на волі. Адже ще в грудні 1944 р. був заарештований І. Дудич, дещо пізніше — Василь Дячук, Ступан Дубінович [7].

У постанові про арешт, підписаний лише 16 березня 1946 р., зокрема, зазначалося, що «з 1922 р. Кудринський був активним учасником ОУН під псевдонімом «Павло Тетеря», членом юнацької організації товариств «Чорноморе» та «Кубань», організував спортивне товариство «Гонта» і керував ним. Будучи кадровим націоналістом протягом ряду років, був членом крайового проводу ОУН Берлінського філіалу. Знаходячись в керівному складі проводу ОУН, був зв'язаний з членами Берлінського філіалу Л. Квітковським, В. Колотилом, В. Костенюком, Н. Данилюком, Д. Яремчиком та іншими. У вересні 1945 р. прибув на Буковину для створення повстанських українсько-націоналістичних загонів для боротьби з радянською владою» [8]. Такі звинувачення були занатто серйозними. Складалося враження, що до рук НКВС потрапив націоналіст світового масштабу, який становить серйозну загрозу радянському суспільству. Вирок не забарився: 10 років позбавлення волі в виправно-трудових таборах з поразкою в правах на 5 років і конфіскацією майна [8, арк. 12].

Політика більшовицької влади щодо інтелігенції полягала в двоєдиному завданні: нейтралізувати та ізолювати певну її частину, а решту перетворити на покірний засіб реалізації своїх планів форсованого інтегрування західноукраїнського регіо-

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

ну до суспільно-політичної та економічної системи «казармового соціалізму», що панував в СРСР. Насильство стало головним, а стосовно окремих груп інтелігенції, єдиним засобом державного впливу. Репресивні заходи (в'язнення, депортації, фізичне знищення, звільнення з роботи тощо) найчастіше застосовувалися до так званих «класово-ворожих елементів», до числа яких було зараховано і Хризанта Івановича.

Незважаючи на те, що після подання касаційної скарги до військового трибуналу військ МВС Українського округу, справу Кудринського повернули на новий розгляд, Хризанта Івановича відправили до м. Нарви (Естонія), де він вперше зіткнувся з табірною дійсністю. «Не міг собі уявити, що такі жахливі злочини можуть творитися в країні, яка всюди рекламувала себе як найдемократичнішу і найсправедливішу. Це було варварство, перед яким поступалися навіть фашистські інквізитори. На прохідній вахтові кілограмовими молотами розбивали мертвим голови і тільки після такої процедури «випускали» небіжчиків на волю, щоб ніхто не впізнав, хто був. Люди помирили не десятками а сотнями...» [5].

Після майже річного перебування Хризанта Кудринського в таборі надійшло розпорядження про його повернення до Чернівців для «дослідження» справи. І знову почалися нескінченні допити, опитування неіснуючих свідків, очні ставки. Слідчі — майстри різного роду фальсифікацій — і цього разу залишилися на висоті. Справу Кудринського було відправлено на розгляд до Особливої ради при МДБ СРСР, яка 13 вересня 1947 р. залишила попередній вирок в силі.

І знову табір в селищі Абезь Комі АРСР. У ньому свого часу знаходився майстер української сцени Й. Гірняк, там редагував табірну газету «Северный горняк» Остап Вишня [9]. Поряд з Хризантом Івановичем відбувала покарання народна артистка СРСР Лідія Русланова, вислана до Комі АРСР після арешту її чоловіка, генерал-лейтенанта В. Крюкова. І що цікаво, вона жодного разу не виступила ні в театрі, ні на концертах в Абезі, проте неодноразово співала в табірних пунктах перед в'язнями, виконуючи влюблені твори засуджених, зокрема, знамениті «Валянки» [9].

У таборі Хризант Іванович довідався про існування Гвлагівського театру, створеного ще в 1932 р., і разом з іншими народними і заслуженими артистами розпочав творчу працю на сцені театру. Так, в опереті М. Стрельникова «Холопка» роль Андрія виконував народний артист СРСР О. Аксьонов, Дмитра — Х. Кудринський.

Проте, вже наприкінці 1949 р. всіх в'язнів, засуджених за статтею 58 КК УРСР, відправили до молдовських таборів. Опинившись в надзвичайно складних умовах, Хризант Іванович звертається з проханням перегляду його справи, сподіваючись, що, нарешті, його повинні почути. Після долаткових неодноразових перевірок вирок вже вкотре був залишений в силі.

Лише смерть Сталіна та певні кроки демократизації суспільно-політичного життя дозволили по-новому поглянути на цю справу. Звернення батька Хризанта Івановича, а також художника Чернівцького драмтеатру Л. Нарбута, директора Коломийського драмтеатру І. Кувчутяка, диригента цього ж театру Є. Цисика до Голови Президії Верховної Ради СРСР, прокурора військ МВС Чернівцької області та в інші інстанції змусили військовий прокуратору виносити справу Х. Кудринського на розгляд комісії з перегляду справ на осіб, засуджених на контрреволюційні злочини, що утримувалися в таборах, тюрмах МВС СРСР, знаходилися на засланні та поселенні. 20 червня 1955 р. комісія скасувала згадвану постанову Особливої ради при МДБ СРСР стосовно Кудринського і припинила справу за відсутністю складу злочинів [8, арк. 34].

І, нарешті, Хризант Іванович вдома, на рідній Буковині. Радості буковинця не було меж, коли його як рідного зустрів колектив драматичного театру ім. О. Кобилянської, який в цей час очолював Ю. Козаковський. Найбільше вразило Хризанта Івановича те, що дружина художника-декоратора театру О. Плаксія Валентина Прасол передала Кудринському його портрет, який до арешту актора знаходився в фойє театру. Майже десять років його друзі берегли портрет так званого «ворога народу», портрет «буржуазного націоналіста», за який в будь-який момент можна було потрапити за ґрати [9].

Х. Кудринський повернувся до рідного театру, який з нетерпінням чекав його нових виступів. Проте суворий клімат Півночі, табірні поневіряння далися взнаки, голос його звучав вже не так, як цього бажав сам Хризант Іванович. Після довгих роздумів він вирішив покинути театр і переїхав на постійне місце проживання в сільську місцевість.

Будучи вже немолодою людиною, Хризант Іванович в 1956 р. одружився з Лідією Єлізарівною Лазар. Його не полишала думка повернутися до влюбленої справи. Він вирішує ще раз спробувати себе на сцені і з цією метою переїздить до Івано-Франківська. Проте, після декількох репетицій в театрі, незважаючи на підтримку старих друзів і партнерів по театральних виставах, він остаточно

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

переконався, що спена для нього вже втрачена назавжди.

Після чергового повернення на Буковину, знаючи творчу натуру Хризанта Івановича, в Вашковецькому районному відділі культури йому запропонували посаду завідуючого клубом с. Карапчів. Сільські клуби і бібліотеки вважалися тоді головними ідеологічними осередками західноукраїнського села і покликані були всіляко сприяти вихованню «будівничих комуністичного майбутнього». Хризант Іванович дещо в іншому руслі спрямовував роботу клубу. Зокрема, він організовував різноманітні гуртки, де кожний мешканець села міг розкрити свої творчі здібності. Найбільшій популярності набули хор і драматичний гурток. Тільки за 1956 р. було показано 14 вистав. Найбільшим успіхом користувалася драма І. Франка «Украдене щастя», з прем'єрою якої аматори виїздили до сусідніх сіл [2, С. 71].

Чернівецьке обласне управління культури неодноразово відзначало піднесення культурного рівня мешканців села і проводило в с. Карапчів семінари завідуючих сільськими клубами області з метою вивчення передового досвіду роботи клубу. Районне ж керівництво було стурбоване тим, що багатолітній в'язень ГУЛАГу очолює головну ідеологічну установу села, побоювалося, що його культурна політика приведе до піднесення національної свідомості українства. Це й вирішило подальшу долю Хризанта Івановича. Його звільнили з посади завідуючого клубом та вчителя французької мови в с. Бабино.

Сім'я Кудринських залишилася без будь-яких засобів існування, тим більше, що народилася дочка Марія. Безвихідь змусила Хризанта Івановича звернутися до своїх головних кривдників – начальника Винницького районного відділу КЛБ. І що ж просила в своєму листі ця знедолена людина: «...Прошу відправити мене назад в Красноярський край. Тут я безробітний. Міліція чіпляється до мене, як до дармоїда, погрожує виселити з села» [8, арк. 43]. І вихід знайшовся (слід врахувати, що йшов 1958 рік): запропонували Кудринському посадку, яка не дозволить західноукраїнському інтелігенту будь-якого спілкування з людьми на культурно-освітній ниві. П'ять років буковинський актор пропрацював в торгівлі, хоча в спогадах зазначав, що «ніколи не уявляв себе торгівцем, але що робити, якщо іншого виходу немає? Треба було сквштувати ще й цього хліба» [9].

Лише в 1962 р. Хризанта Івановича запросили до Чернівецького обласного управління освіти, де запропонували посаду вчителя французької мови в Карапчівській середній школі. Важко

визначити, чим керувалося обласне освітянське начальство, пропонуючи роботу вчителя Хризанту Івановичу. Це дещо здивувало і збентежило його, проте, не вагаючись, він погодився змінити свою професію. Не маючи відповідної освіти, 52-річний Хризант Іванович вступив до Московського інституту іноземних мов (заочно), який на «відмінно» закінчив у 1965 р. Крім знання французької мови, якою, до речі, володів досконало, намагався прищепити дітям любов до рідної землі, повагу до старшого покоління, шанування народних традицій. Хоча не завжди це вдалося похилого віку вчителю у складні 60–70-ті роки, коли русифікаторські процеси поглинали українство, все життя суспільства зводилося до нівелювання будь-яких національних ознак, створення єдиної спільноти — «радянського народу».

Практично все життя над Хризантом Кудринським тяжіло тавро «ворога народу», «зрадника Батьківщини». У 1988 р. на профспілкових зборах Карапчівської середньої школи її директор, згадуючи «темне минуле» Хризанта Івановича, не погодився на нагородження його медаллю «Ветеран праці» [9]. Майже двадцять років пропрацював Хризант Іванович вчителем школи і не заслужив цієї нагороди. І лише втручання Чернівецького обласного управління освіти вирішило «проблему» — 78-річного Х. Кудринського було вшановано, чим практично повернули йому честь і людську гідність.

19 березня 1995 р. перестало битися серце відомого буковинського актора та громадського діяча [10].

Сьогодні постать Хризанта Івановича Кудринського поступово повертається із забуття нашідакам. У пресі з'являються статті про життєвий і творчий шлях буковинського актора, педагога та громадського діяча, який поклав своє життя на вівтар служіння рідному народові.

1. Петрюк Л. Ілюстрована історія Мамаївців. 420-річчю Мамаївців присвячується. — Чернівці: Зелена Буковина, 1999.

2. Демочко К. Мистецька Буковина. Нариси з минулого. — К.: Мистецтво, 1968.

3. Інтерв'ю з актором Чернівецького музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської Тарасом Рідущем (з архіву автора).

4. Дудич І. З історії українського театру на Буковині. — Радянська Буковина. — 1961. — 20 червня.

5. Фостій І. Сокіл з піднятими крилами // Відродження. — 1996.

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

— 22 березня.

6. Свлятицький Т. Чернівецький обласний музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської. — К.: Мистецтво, 1987. — С. 38.

7. Державний архів Служби безпеки України, Чернівці (далі ДА СБУ, Чернівці). Спр. П-6068.

8. ДА СБУ, Чернівці, Спр. ФС-1873, Арк. 11.

9. Фостій І. Сокіл з піднятими крилами // Відродження. — 1996. — 5 квітня.

10. Повідомлення про смерть Х. І. Кудринського // Час. — 1995. — 24 березня.

І. С. Івченко

З ІСТОРІЇ ДЕНДРОЛОГІЧНИХ ДИНАСТІЙ

Тривалий час діяльність династій численних представників різноманітних наукових галузей, на жаль, належним чином не висвітлювалась. Втім у дендрології, як складовій частині ботаніки, вони нерідко відігравали помітну роль. Протягом століття (80-ті ХІХ–80-ті ХХ ст.) працювали батько і син Іван Каетанович і Євген Іванович Бордзиловські, Сергій Іванович і Іван Сергійович Івченки, академіки Сергій Іванович та Дмитро Сергійович Коржинські.

Розпочаті засновниками дендрологічних династій, відповідні наукові розробки досить успішно розвивалися їх нащадками. Останні сповідували й власні, оригінальні погляди на деякі наукові аспекти. Крім того етапи життєвого шляху в навчії багатьох вчених напрочуд органічно «вписуються» у науково-історичні періоди розвитку і формування дендрології вже так званої «дарвіновської» епохи, позначеної, насамперед, становленням еволюційного вчення і створенням певних взагалень.

В цьому контексті діяльність двох дендрологічних династій — Бордзиловських і Івченків є найбільш показовою. При поступовому поширенні застосування у флористико-систематичних дослідженнях еволюційних ідей Ч. Дарвіна і його послідовників кінця ХІХ–початку ХХ ст., все більш виразно починає проявлятися і внесок у філогенетичну систематику українських вчених, зокрема співробітників Університету св. Володимира в Києві. Один з них, Іван Каетанович Бордзиловський, який народився 26.09.1852 р. в с. Лучиці Мозирського повіту Мінської губ., всю свою професійну діяльність пов'язав саме з цією установою. По